

УДК 37.091.12;005.962.131

Світлана Стрілець,
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
дошкільної та початкової освіти
Чернігівського національного педагогічного
університету імені Т. Г. Шевченка

РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЯК СКЛАДОВА ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті перераховано проблеми, що актуалізують необхідність моніторингу стану інноваційного розвитку освітньої галузі. Розглядається стан проведення рейтингового оцінювання університетів у низці сучасних наукових праць. Обґрунтовується доцільність проведення комплексного рейтингового оцінювання за усіма напрямками діяльності викладачів вищих навчальних закладів. Підкреслюється, що рейтинг дозволить визначити рівень, умови навчального та науково-дослідного процесів, виявить тенденції, причини, чинники, що гальмують або стимулюють роботу педагогів. Пропонується анкетування для професорсько-викладацького складу з метою встановлення об'єктивних даних результатів рейтингу.

Ключові слова: моніторинг, рейтинг університетів, науково-педагогічна діяльність викладачів.

В статье перечислены проблемы, которые актуализируют необходимость мониторинга состояния инновационного развития образовательной сферы. Рассматривается состояние проведения рейтингового оценивания университетов в ряде современных научных трудов. Обосновывается целесообразность проведения комплексного рейтингового оценивания по всем направлениям деятельности преподавателей высших учебных заведений. Подчеркивается, что рейтинг позволит определить уровень, условия учебного и научно-исследовательского процессов, обнаружит тенденции, причины, факторы, тормозящие или стимулирующие работу педагогов. Предлагается анкетирование среди профессорско-преподавательского состава с целью установления объективных данных результатов рейтинга.

Ключевые слова: мониторинг, рейтинг университетов, научно-педагогическая деятельность преподавателей.

The article enumerates the problems that actualize the necessity for monitoring the state of the innovative developing of an educational branch. The state of carrying out the rating assessment of the universities is examined in a numerous scientific papers. The article grounds the expediency of carrying out

the complex rating assessment in all lecturers' activity directions in the higher educational establishments. It is emphasized that the rating will make it possible to determine the standard, the conditions of the educational and research processes, investigate the trends, the causes and the factors, that hinder or stimulate teachers' work. The polling is suggested for the teaching staff on purpose to determine the objective facts of the rating results.

Key words: *monitoring, university rating, the scientific and pedagogical work of the lecturers.*

Глобальні зміни світової економіки і всезростаюче значення інноваційної складової її розвитку зумовили підвищення ролі освіти і, насамперед, вищої, як найважливішого чинника, що визначає успішність просування країни на міжнародному ринку новітніх технологій і конкурентоспроможність держави на світовій арені. Початок ХХІ століття підтвердив правильність прогнозів, зроблених численними науковцями: на світовому ринку освітніх послуг успішно розвиваються ті заклади, які знайшли можливість поєднати виконання своєї традиційної навчально-виховної мети з вирішенням завдань забезпечення конкурентоспроможного та фінансово успішного ВНЗ, мають і реалізують потенціал викладацького інноваційного розвитку, готуючи компетентних фахівців у своїй галузі.

Проблема відбору, структуризації змісту рейтингового оцінювання займає одне з центральних місць у сучасній педагогіці, тому привертає до себе увагу широкого кола дослідників. Усе частіше вона досліджується із соціально-педагогічної, філософської, політичної точок зору (В. Бахрушин, Н. Богута, А. Васильєв, М. Загірняк, С. Курбатов, О. Леновицька, Р. Пруль, Д. Салмі, Ж. Таланова, О. Удод).

О. Островерх у кандидатській дисертації за 2005 р. вперше визначив технологічну карту педагогічного моніторингу і з'ясував його ефективний вплив на підвищення науково-теоретичного рівня освітнього процесу. Автор дослідив поняття та структурні елементи педагогічного моніторингу як засобу гуманізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, розробив нормативно-пошукові моделі діяльності учасників освітнього процесу, які побудовані на основі системи рейтингових оцінок різних напрямків навчальної, виховної, наукової та громадської роботи [6]. С. Подмазін звертає увагу на загальні питання педагогічного моніторингу; вчені В. Беспалько, В. Кальней, С. Шишов досліджують моніторинг якості освіти в школі; як науково-практичний феномен моніторинг в освіті аналізує А. Майоров; моніторинг як форму пізнавальної діяльності – Л. Паращенко; А. Дахін – моніторинг успішності та ефективності навчальної роботи; Г. Єльнікова – моніторинг діяльності суб'єктів та об'єктів освітянського процесу.

Проблемі рейтингу педагогічної діяльності викладачів ВНЗ з боку

науковців приділяється, на наш погляд, недостатньо уваги.

Система вищої педагогічної освіти завжди несе на собі відбиток того суспільства, у якому вона сформована і функціонує, а оскільки одне з найважливіших її завдань має репродуктивний аспект, то при зміні політичної та економічної орієнтації вона неминуче стає об'єктом реформування. Багато організаційно-економічних та управлінських аспектів донині достатньо не розроблені, що зумовлює низку специфічних проблем у сфері вищої педагогічної освіти, зокрема:

- недостатня зорієнтованість структури і змісту вищої освіти на сучасні економічні виклики інноваційного, сталого конкуренто-спроможного суспільного розвитку;
- слабка орієнтація установ вищої педагогічної освіти на задоволення регіональних потреб у фахівцях певної кваліфікації;
- зниження якості наданих освітніх послуг;
- брак адекватного ринковим умовам механізму системи національного моніторингу освітніх закладів;
- відсутність стратегії проведення рейтингів та ранжування викладацького складу у вищій освіті.

Мета статті – виявити основні підходи до впровадження рейтингової системи оцінювання вищих навчальних закладів та визначити загальні закономірності, перспективи національної системи рейтингового оцінювання наукової, навчально-виховної діяльності викладачів університетів. Спробуємо довести, що зміцнення конкурентних позицій викладача, студента вищого закладу в цілому на сучасному ринку освітніх послуг можливе лише на основі формування інноваційної стратегії, спрямованої на досягнення високої якості освіти за рахунок зростання мотивації академічної активності учасників освітнього процесу, розвитку і просування освітнього бренду навчального закладу, формування стратегії розвитку інноваційних напрямів діяльності вишу, що передбачає зростання об'єктивності та прозорості моніторингу якості освіти, проведення рейтингу викладацького складу і забезпечення можливості громадського контролю, без створення нових контролюючих структур.

Упровадження рейтингового оцінювання діяльності викладача як складової покращення якості освітніх послуг вищих навчальних закладів знайшло відображення на законодавчому рівні, зокрема у Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), проекті Закону України «Про вищу освіту» (2011), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012).

Перші міжнародні рейтинги університетів з'явилися в 2003 р. З 2004 р. публікується рейтинг британського тижневика «The Times Higher Education». Дані для нього збиралися агентством «Quacquarelli Symonds» (QS), але після неоднозначних обговорень методології і якості зібраних даних з 2010 р. Як постачальник необхідних даних було обрано компанію

«Thomson Reuters». Водночас агентство QS продовжило публікацію вже власного рейтингу університетів QS World University Ranking [9].

Пріоритет у формуванні бренду університету належить магістратурі, аспірантурі та науковій роботі викладачів. В Україні магістратура ще тільки формується, а аспірантура не відповідає аналогічним програмам провідних вишів світу. Необхідно впровадити системи планування робочого часу та винагороди, які дозволяли б співробітникам активно займатися науковою роботою, менше викладати і отримувати оплату за свої публікаційні досягнення. По-перше, про університет, як правило, судять за якістю програм першої вищої освіти, тобто гарним вважається той ВНЗ, де краще «вчать студентів».

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» та з метою вдосконалення організації праці педагогічних і науково-педагогічних працівників, забезпечення контролю за організацією навчального процесу у вищих навчальних закладах МОН України запропонувало затвердити норми часу для планування і обліку навчальної роботи та перелік основних видів методичної, наукової, організаційної та виховної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів з 2013/2014 навчального року, наказ набирає чинності з 1 січня 2014 року. Наказ «Про затвердження норм часу» має оптимізувати освітній процес у вишах, посприяти його ефективності [7].

Виші звертають усе більше уваги на стан справ з науковою роботою викладачів. У їх програмах розвитку присутні показники публікаційної активності, а іноді і задані цільові індикатори положення в міжнародних рейтингах, тобто ВНЗ починають керувати процесом свого позиціонування в міжнародних рейтингах. З'явилися системи преміювання за досягнення в публікаційній активності та високі показники цитованості праць. Найчастіше такі дії можуть призводити до порушення традиційної університетської ієрархії в розподілі навантаження та рівні оплати. Потрібно переглядати підходи до побудови програм підготовки аспірантів, що часто породжує не менші організаційні конфлікти [1].

Рівень досягнень університетів оцінюється на підставі результатів комбінації статистичного аналізу їх діяльності, аудованих даних, а також результатів щорічного глобального експертного опитування представників міжнародного академічного співтовариства та роботодавців, які висловлюють свої думки про університети. Критеріями відбору експертів для опитування служить наукометричний аналіз продуктивності і цитованості, а також викладацька та наукова діяльність у вищих навчальних закладах понад 16 років, наявність не менше 50 опублікованих наукових робіт та інші критерії. У ході опитування експерти вибирають із шести тисяч установ тільки кращі, на їхню думку, вищі навчальні заклади, а також сильні університети для продовження освіти на магістерському і докторському рівнях. Докладний опис методології дослідження і джерел даних для нього представлені на сайті проекту [9]. Більш поширені

рейтинги ВНЗ України «Топ-200», розроблений Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), рейтинг «Компас», рейтинг журналу «Гроші» і рейтинг МОН – 2013.

Проте вітчизняні вищі педагогічні заклади, враховуючи світові тенденції, суспільні вимоги та виконуючи приписи і постанови МОН України, намагаються проводити рейтинги інститутів, факультетів, кафедр, викладацького складу. А. Васильєв та Д. Фільченко, апробували модель внутрішньо інституційного вебOMETричного рейтингу на прикладі рейтингу інститутів, факультетів та кафедр Сумського державного університету, що дозволило, на думку авторів, суттєво підвищити позиції СумДУ у світових рейтингах [2, с. 42–43]. М. Загірняк, С. Сергієнко, говорячи про «доцільність та необхідність комплексного оцінювання всіх напрямів діяльності працівників вищих навчальних закладів як складової забезпечення якості науково-педагогічної діяльності та підвищення рейтингу університетів» [4, с. 19], пропонують розроблену і впроваджену систему оцінювання якості роботи викладачів у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського. Її цінність у тому, що вона повністю автоматизована, дає можливість побудувати рейтингові таблиці за усіма показниками – інтегральним та напрямами діяльності викладачів [4, с. 26].

Інститут психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету проводить щорічний звіт кафедр про виконану роботу, друкуючи збірник, де вміщено матеріали про їх діяльність за такими напрямами: навчально-методична робота, наукова робота, науково-дослідна робота зі студентами, міжнародне співробітництво, студентська міжнародна діяльність. Крім того, матеріали містять рейтинг результатів наукової роботи викладачів за рік, а також рейтинг результатів наукової роботи кафедр інституту [3].

У Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка також створена гнучка, інтегрального характеру система оцінювання якості праці викладачів, що охоплює всі види їх діяльності. Результати роботи педагога оцінюються за такими напрямами: загальна характеристика (науково-педагогічний стаж, вчені звання, наукові ступені, звання, нагороди, адміністративні посади); педагогічна діяльність, наукова робота, методична робота, організаційна, міжнародна діяльність. За результатами визначаються кращі кафедри університету. Результати моніторингу якості роботи професорсько-викладацького складу дозволили виявити тенденції, причини і чинники, що можуть покращити якісні показники роботи закладу в цілому.

Пропонуємо проводити анкетування серед викладачів педагогічних закладів для визначення їхнього рейтингу. В анкеті враховано критерії, зазначені «Рейтингом МОН – 2013 національної системи рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів»: «Міжнародна активність», «Якість контингенту студентів», «Якість науково-педагогічного потенці-

алу», «Якість наукової та науково-технічної діяльності», «Ресурсне забезпечення» [10]. Наводимо уривок з анкети, що пропонується кафедрою дошкільної та початкової освіти викладачам факультету початкового навчання.

Анкета (уривок)

Шановний колего! Новий навчальний рік ми починаємо з аналізу навчально-виховної та наукової діяльності кафедри. Виявляємо внесок кожного викладача у розвиток нашого закладу. Від того, як повно і самокритично ви заповните цю анкету, залежить об'єктивність результатів аналізу, проведеного в рамках анкетування «Що ти зробив для рідного вишу?»

3. Методична, інноваційна діяльність (ваша інновація та її впровадження, опишіть в окремому форматі)

3.1. За рік підготував (ла) методичних розробок, прорецензованих і затверджених на Методичній раді.

3.2. Керівництво навчальною практикою, виробничою практикою.

3.3. Підготовка комп'ютерного програмного забезпечення навчальних дисциплін (яких і скільки).

3.4. Розроблення засобів діагностики результатів навчальних досягнень студентів (яких і скільки).

3.5. Розробка і впровадження наочних засобів навчання – схем, діаграм, стендів, презентацій, слайдів тощо (яких і скільки).

3.6. Розроблення і впровадження нових форм, методів і технологій навчання (яких і скільки).

3.7. Розроблення складових стандартів вищої освіти – галузевих стандартів і стандартів вищого навчального закладу.

3.8. Керівництво науковою роботою студентів з підготовкою: наукової статті; заявки на видачу охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності; роботи на конкурс; доповіді на конференцію.

Згідно з отриманими даними вибудовується рейтингова шкала викладачів з урахуванням визначених критеріїв. Інформація, отримана в такий спосіб, використовується для стимулювання діяльності педагога, спонукає його працювати на кінцевий результат – рівень власних потенціальних можливостей та «резервних» знань студента. Порівняння результатів підсумкового зрізу змінює мету роботи викладача. Ректорат/деканат, виходячи з аналізу результатів рейтингу за кілька періодів, має можливість більш якісно і цілеспрямовано організувати внутрівишівський контроль і роботу з надання методичної допомоги.

Проведення рейтингу допомагає виявити методи і технології, впровадження яких у вишах може забезпечити зростання якості освіти без залучення значних обсягів інвестицій для реалізації проектів, спрямованих на підвищення якості освітніх послуг. Рейтинг дає можливість оцінити вірогідність впровадження та фінансування у вишах ряду інновацій, спрямованих на підвищення якості освіти, провести експериментальну

перевірку ефективності їх використання. На основі розробки педагогічних інновацій викладач готує пропозиції, спрямовані на підвищення якості освіти, розробляє систему експертної оцінки можливостей формування-реалізації стратегій розвитку ВНЗ, а також оцінки рівень управління освітньою педагогічною діяльністю. У цілому рейтинг уможливорює визначення основних кількісних критеріїв оцінки якості вишу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранов И. В хвосте мировых рейтингов / Образование и наука [Электронный ресурс] / И. Баранов // Аналитика. – 17 апреля 2012 г. – Режим доступа : RussianCouncil.ru.
2. Васильев А. Вебметричні рейтинги як складова інструментарію ефективного менеджменту ВНЗ / А. Васильєв, Д. Фільченко // Вища школа : науково-практичне видання. – 2013. – № 2. – С. 37–44.
3. Діяльність Інституту психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету (2011–2012 навчальний рік) / [відп. ред. Л. В. Коваль, О. В. Ревуцька]. – Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2012. – 172 с.
4. Загірняк М. Оцінювання якості роботи професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів / М. Загірняк, С. Сергієнко // Вища школа : науково-практичне видання. – 2013. – № 3. – С. 19–30.
5. Курбатов С. Університетські рейтинги як індикатор стану освіти / С. Курбатов // Вища освіта України. – 2009. – № 4. – С. 35–41. – [Формування університетських рейтингів в Україні та за кордоном].
6. Островерх О. О. Педагогічний моніторинг як засіб гуманізації освітнього процесу у вищому навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. О. Островерх. – Харків, 2005. – 21 с.
7. Проект. Міністерство освіти і науки України. Наказ «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної та виховної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [mon.gov.ua>img/zstored/files/normi_chasy.doc](http://mon.gov.ua/img/zstored/files/normi_chasy.doc)
8. Пруль Р. Рейтинги та ранжирування у вищій освіті: досвід застосування порівняльного аналізу / Р. Пруль // Вища школа. – 2009. – № 12. – С. 71–83.
9. Рейтинг лучших университетов мира по версии Times Higher Education – информация об исследовании [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/ratings/the-world-university-rankings/info>.
10. Рейтинг МОН – 2013 національної системи рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/img/zstored/files/Рейтинг_МОН_2013.doc.